

СУЧАСНИЙ СТАН МОНІТОРИНГУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЇ

Проаналізовано критерії та методи, що використовуються інформаційно-консультаційними службами України для відстеження та оцінки своєї діяльності, наведено рекомендації по удосконаленню організації моніторингу інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві.

Постановка проблеми

Моніторинг є направляючим інструментом у циклі організації інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві. Її планування повинно починатись із збору інформації щодо існуючих проблем сільгоспвиробників і сільського населення та самомоніторингу потенційних можливостей інформаційно-консультаційної служби, на основі чого визначаються пріоритетні завдання та напрямки інформаційно-консультаційної діяльності. Аби в майбутньому адекватно оцінити ефективність та результативність наданих інформаційно-консультаційних послуг необхідно одразу встановити критерії, за якими вони будуть оцінюватись, та проаналізувати відібрані показники в минулому та поточному періоді. Під час та після надання інформаційно-консультаційних послуг важливо відслідковувати їх якість, результативність та ефективність згідно з обраними критеріями. Дана інформація може бути використана як при плануванні на наступному витку спіралі для удосконалення інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві, так і для звітування щодо її досягнень та соціально-економічного впливу.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

По мірі розвитку наукової думки підходи до організації ефективного інформаційно-консультаційного забезпечення в аграрному секторі

© А.А. Брояка

* Науковий керівник – д.е.н., професор, академік НААН М.Ф. Кропивко

удосконалювались і набували нового змісту. Теоретичні та методологічні основи організації інформаційно-консультаційної діяльності знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних вчених-економістів, як М.Ф. Безкровний, О.М. Бородіна, О.А. Галич, Т.П. Кальна-Дубінюк, М.Ф. Кропивко, І.М. Криворучко, В.С. Мамалига [1, 4, 9, 13] та інших. Зарубіжний досвід інформаційно-консультаційного забезпечення аграрного сектору висвітлений О.П. Недбалюком, А. Ван ден Баном, В. Віткіним, В.М. Кошелєвим, В.В. Маковецьким [5, 7, 14, 15] та іншими. Особливості розвитку інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві України проаналізовані в роботах науковців – Т.А. Бутенко, А.І. Бучацького, М.І. Лобанова, П.Т. Саблука, В.В. Самоснової, Б.К. Скірти, Р.М. Шмідта [2, 3, 6, 8, 10, 12]. Однак питання її моніторингу порушується лише в деяких працях [3, 4, 5, 7, 8, 15], переважно в аспекті визначення попиту на інформаційно-консультаційні послуги.

Аналізуючи теоретичні надбання та практичний досвід інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві, дедалі стає очевиднішою потреба у запровадженні її моніторингу, що дасть можливість, по-перше, підвищити рівень розв'язання проблем сільгоспвиробників та сільського населення, по-друге, покращити якість та ефективність інформаційно-консультаційних послуг, по-третє, контролювати раціональність використання бюджетних коштів, спрямованих на фінансування соціально-спрямованих сільськогосподарських дорадчих послуг. Тому, це питання вимагає подальшого наукового вивчення та практичного втілення.

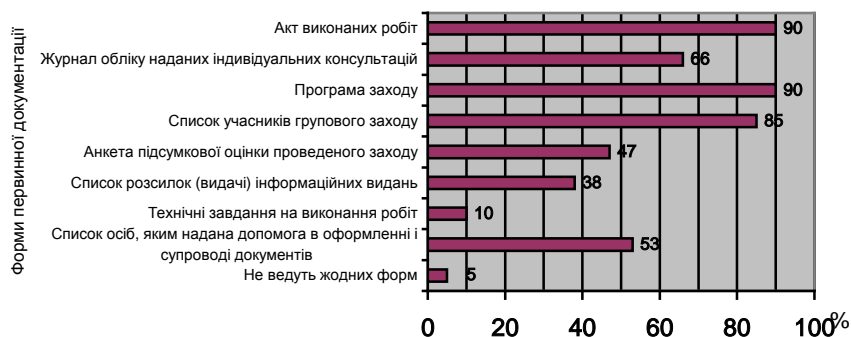
Перш ніж розробляти єдину методику, яка була б зручна всім суб'єктам інформаційно-консультаційної діяльності для її моніторингу, доцільно провести вивчення організації моніторингу різними інформаційно-консультаційними службами та узагальнити отриману інформацію. Метою статті є оцінка сучасного стану моніторингу інформаційно-консультаційної діяльності в Україні, визначення недоліків та надання рекомендацій по удосконаленню його організації.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес надання сільськогосподарських інформаційно-консультаційних послуг в Україні. Для дослідження теоретичних та методологічних підходів до організації моніторингу інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві було використано аналітичний та абстрактно-логічний методи. Для оцінки практичного досвіду та бачення перспектив розвитку інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві використано метод опитування (з використанням анкет) представників сільськогосподарських інформаційно-консультаційних служб України різних типів та форм власності. Для обробки одержаної інформації використано такі прийоми, як групування, середніх та відносних величин, ряди динаміки.

Результати дослідження

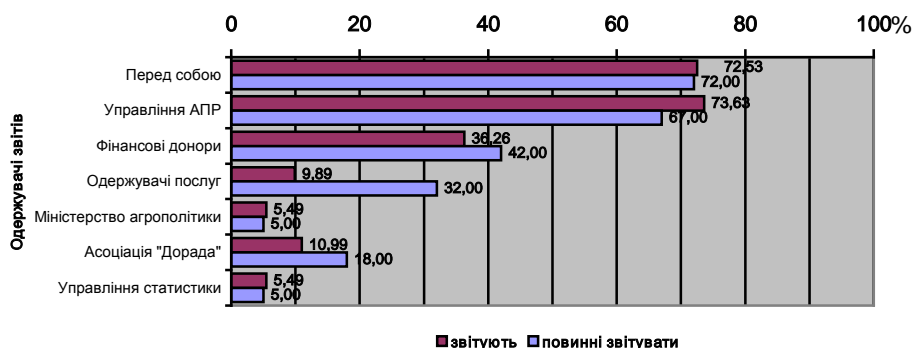
Першоджерелом для моніторингу інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві за видами та формами надання послуг є первинна документація. Як показало дослідження, основними первинними документами, що готуються інформаційно-консультаційними службами, є програма заходу (навчально-практичного семінару, дня поля (ферми), навчання за формальною освітою тощо) та акт виконаних робіт. Їх оформлюють 90% опитаних респондентів (рис.1).

Рис. 1. Доля суб'єктів інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві, що відображають свою діяльність в первинних документах*

* Складено за результатами дослідження, проведеного автором.

При цьому 91 % інформаційно-консультаційних служб за результатами своєї первинної документації готують письмові звіти. 11 % із них готують їх щотижнево, 47,3 % – щомісячно, 30,8 % – щоквартально, 31,9 % – щорічно, 30,8 % – по мірі виконання робіт і лише 5,5 % – час від часу. В 44,1 % випадках вони відповідають спеціально визначеному у даній службі формату та у табличній формі – 26,6 %. Переважно інформаційно-консультаційні служби готують звіти для себе, аби аналізувати результати своєї діяльності та для управлінь агропромислового розвитку за використані бюджетні кошти. Жоден респондент не відповів, що вони не повинні звітувати. До того ж, 35 % респондентів вважають, що звіти про інформаційно-консультаційну діяльність повинні доводитись до сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення, що на 23 % більше, ніж здійснюється сьогодні (рис. 2).

Рис. 2. Доля суб'єктів інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві, що готують та вважають, що повинні готувати письмові звіти, згідно з категоріями їх одержувачів*

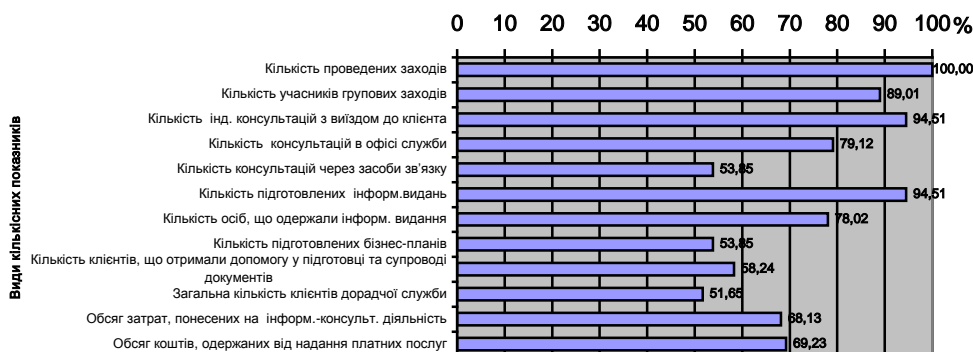
* Складено за результатами дослідження, проведеного автором.

На жаль, більшість інформаційно-консультаційних служб здійснюють моніторинг тільки кількісних показників своєї діяльності. Абсолютно всі показують кількість проведених заходів (семінарів, демонстрацій, днів поля тощо). На другому місці (94,5 %) кількість наданих консультацій з виїздом до клієнта та кількість підготовлених інформаційних видань. При цьому лише 78 % опитаних фіксує кількість осіб, що отримали інформаційні видання, що є набагато важливішим, ніж обсяг тиражу (рис. 3).

Оскільки кількісні дані не відображають рівня задоволення, корисності та впливу інформаційно-консультаційних послуг на сільське господарство, важливо також здійснювати моніторинг їх якості та ефективності.

Що стосується якісних показників, то лише 52 % інформаційно-консультаційних служб здійснює оцінку якості наданих послуг і використовує одержану інформацію для планування та корегування інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві. Однак, лише 25 % із них відображає дану інформацію у своїх звітах. Основними критеріями, за якими оцінюють якість наданих інформаційно-консультаційних послуг, є: позитивні відгуки клієнтів (15,75 %), повнота, обсяг інформації (14,96 %), її доступність та оперативність (14,17 %), корисність для споживача, можливість впровадження в роботі та стимулювання до змін, збільшення кількості клієнтів (по 11,02 %), відповідність потребам (7,87 %), відсоток клієнтів, що застосували поради (7,09 %), повторне звернення (3,94 %) та професійність дорадників (3,15 %). Така інформація збирається за допомогою опитувань (41,98 %), анкетування (33,34 %, в тому числі повторного анкетування за результатами впровадження – 4,94 %),

відгуків в засобах масової інформації (12,35 %), обліку кількості клієнтів (6,17 %), звітів спеціалістів служби (6,17 %).

Рис. 3. Кількісні показники, що використовуються для відображення стану інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві*

* Складено за результатами дослідження, проведеного автором.

Щодо ефективності інформаційно-консультаційної діяльності, то лише 23 % суб'єктів інформаційно-консультаційної діяльності здійснюють певні дослідження в даному напрямку та використовують їх результати для планування, коригування та оцінки впливу своїх програм. При цьому 39,1 % із них не відображають таку інформацію у звітах. Основним критерієм, що використовується для оцінки ефективності інформаційно-консультаційної діяльності є підвищення прибутковості сільгоспвиробників (33,33 %), ефект від впровадження та позитивні відгуки (по 18,52 %), зростання урожайності та підвищення соціальних стандартів (по 14,81 %). Методами збору такої інформації є опитування (48,14 %), в тому числі по телефону (14,81 %), анкетування (33,33 %), аналіз ринків (18,52 %).

Основною причиною, чому інформаційно-консультаційні служби не проводять моніторингу якості та ефективності своєї діяльності, є те, що ніхто не вимагає це робити, а самі вони впевнені у якості та ефективності своїх послуг. При цьому, паралельно опитані сільгоспвиробники та сільське населення вважають, що якість та ефективність інформаційно-консультаційних послуг недостатньо висока.

У рамках дослідження було визначено, що лише 52 % вітчизняних інформаційно-консультаційних служб здійснюють діагностику потреб у їх послугах. Основними методами, які при цьому застосовуються, є: анкетування (доля цього методу 37,4 %, в тому числі по завершенню заходів – 5,5 %);

опитування (35,2 %, в тому числі по телефону – 5,5 %); систематичний моніторинг (11 %); інформація з інших джерел: ЗМІ, місцеві органи самоврядування тощо (5,5 %). Більшість із тих, хто не проводить моніторинг потреб, зазначили, що вони і так знають проблеми сільгоспвиробників і сільського населення, а також пропонують інформаційно-консультаційні послуги тільки за тими напрямками, за якими мають кваліфікованих спеціалістів. Така упередженість призводить до невідповідності між пропонованими послугами та очікуваннями їх одержувачів.

Здійснивши аналіз практичної діяльності інформаційно-консультаційних служб України, можна стверджувати, що більшість з них має невірне уявлення про моніторинг інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві. 10,43 % респондентів зазначають, що моніторинг інформаційно-консультаційної діяльності повинен проводитись сторонніми експертами і тільки тоді, коли це вимагають керівні органи (4,31 %), інші вважають, що кількісних даних достатньо для відображення стану надання сільськогосподарських дорадчих послуг (7,76 %). 3,45 % називають моніторинг зайвою додатковою роботою. Переважно респонденти вважають, що моніторинг потрібно проводити за єдиною методикою (61,21 %).

Звичайно, при запровадженні обов'язкової системи моніторингу інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві постає питання за чий кошт воно повинно проводитись. Ми розбили моніторинг за формами і поцікавились суспільною думкою щодо його фінансування (табл.1).

Таблиця 1. Потенційні джерела фінансування моніторингу інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві*

Форми моніторингу	За кошти служби		За бюджетні кошти	
	% респондентів	у % до всього	% респондентів	у % до всього
Моніторинг потреб у дорадчих послугах	41,00	17,75	76,00	29,23
Моніторинг кількісних показників дорадчих послуг	52,00	22,51	42,00	16,15
Моніторинг якості надання дорадчих послуг	38,00	16,45	52,00	20,00
Моніторинг внутрішньої ефективності дорадчої служби (окупності витрат)	76,00	32,90	14,00	5,38
Моніторинг впливу дорадчих послуг на ефективність сільськогосподарського виробництва та розвиток сільських територій	24,00	10,39	76,00	29,23
Всього	X	100,00	X	100,00

* Складено за результатами дослідження, проведеного автором.

Як бачимо, переважно за власний кошт інформаційно-консультаційні служби готові відстежувати свою внутрішню ефективність та кількісні показники своєї діяльності, що є малозатратним. Простежується тенденція, що чим складніша та більш ресурсномістка є форма моніторингу, тим більше її воліли б перекласти на плечі держави. Деякі інформаційно-консультаційні служби готові розділити затрати на проведення моніторингу потреб у їх послугах.

Висновки та перспективи подальших досліджень

З метою покращення організації моніторингу інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві необхідно:

- затвердити Положення про моніторинг надання соціально-спрямованих сільськогосподарських дорадчих послуг [11] та запровадити на всіх рівнях організації та управління інформаційно-консультаційною діяльністю в сільському господарстві (Міністерство аграрної політики України, головні управління агропромислового розвитку, інформаційно-консультаційні служби, інші зацікавлені органи) систему моніторингу інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві згідно із запропонованою методикою та критеріями;

- запровадити єдину систему документального супроводження обліку, контролю і аналізу виконання планів (програм) з надання інформаційно-консультаційних послуг в сільському господарстві;

- провести роз'яснювальну роботу серед суб'єктів інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві щодо потреби та важливості здійснення її моніторингу, а також методології його здійснення;

- забезпечити фінансування досліджень з моніторингу надання інформаційно-консультаційних послуг в сільському господарстві за рахунок коштів, передбачених у державному та місцевих бюджетах для підтримки сільськогосподарської дорадчої діяльності та частково за рахунок коштів інформаційно-консультаційних служб;

- запровадити як мінімум щорічну діагностику потреб сільгоспвиробників та сільського населення у інформаційно-консультаційних послугах;

- створити автоматизовану інформаційну базу результатів моніторингу інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві, систематично її поповнювати та аналізувати тенденції.

Ці та інші заходи дадуть можливість удосконалити систему надання інформаційно-консультаційних послуг в сільському господарстві, що у свою чергу підвищить ефективність сільськогосподарського виробництва та рівень життя сільського населення.

Подальші дослідження повинні стосуватись створення єдиної системи моніторингу інформаційно-консультаційних послуг в сільському господарстві та оцінки його впливу на якість, результативність та ефективність інформаційно-консультаційної діяльності.

Література

---

1. *Бородіна О.М.* Сільськогосподарське дорадництво та проблеми його кадрового забезпечення / *О.С. Бородіна* – К.: Інститут аграрної економіки, 2001. – 72 с.
2. *Бутенко Т.А.* Передумови формування ринку інформаційно-консультаційних послуг в Україні / *Т.А. Бутенко* // Вісник ХНАУ. – 2004. – № 7. (Сер. Економіка АПК і природокористування). – С. 310–315.
3. *Буцацький А.И.* Об организации проведения мониторинга потребности в информационно-консультационных услугах и использовании его данных в работе ИКЦ / *А.И. Буцацький* // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Стан та перспективи розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності» (Вінниця, 14–16 травня 2007 р.). – Вінниця: Редакційно-видавничий центр ВДАУ, 2007. – С. 19 – 23.
4. *Галич О.А.* Сільськогосподарське дорадництво: підручник / *О.А. Галич, О.О. Сосновська*. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 368 с.
5. Информационно-консультационная служба в АПК.: Учебное пособие / под ред. *В.М. Кошелева и В.В. Маковецкого*. – М.: Агроконсалт, 2001. – 348 с.
6. *Лобанов М.І.* Становлення та розвиток дорадчої діяльності в сучасних умовах / *М.І. Лобанов* // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнічного університету (економічні науки). – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська міська типографія, 2009 – № 4. – С. 32–38.
7. *Недбалюк О.П.* Програми розвитку сільської місцевості як теорія, методологія і практика дорадчих служб в США : Монографія / *О.П. Недбалюк*. – Вінниця: Видавництво ГО «Поділля-2000», 2005. – 160 с.
8. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення АПК України / [*П.Т. Саблук, Б.К. Скурта, В.М. Скупий та ін.*] ; за ред. *П.Т. Саблука*. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 439 с.
9. Основи аграрного консалтингу: підручник / [*М.Ф. Кропивко, Т.П. Кальна-Дубінюк, М.Ф. Безкровний, І.М. Криворучко*]. – К.: Освітня книга, 2006 – 226 с.
10. Основи сільськогосподарського дорадництва в Україні : навч. посібник / за ред. *Р. Шмідта*. – Львів: Українські технології, 2003. – 680 с.
11. Положення про моніторинг надання соціально-спрямованих сільськогосподарських дорадчих послуг (проект). – К.: Інститут аграрної економіки, 2009. – 55 с.
12. *Самсонова В.В.* Особливості формування організаційно-економічного механізму інформаційно-консультаційного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників: тези доповідей II міжнар. виставки сільського господарства «ІнтерАГРО-2006» / [секція «Сільськогосподарська дорадча діяльність: механізм, програми, досвід»], (Київ, 1–4 лютого 2006 р.). – К.: Видавничий центр НАУ,

2006. – С. 65–71.

13. Теорія та практика дорадництва (планування та втілення програм Екстеншн): навч. посібник / за ред. *В.С. Мамалиги*. – Вінниця: ТОВ Консоль, 2004. – 240 с.

14. Van den Ban, A. W. Agricultural extension. [Second edition] / Van den Ban, A. W. and S. Hawkins. Malden, MA: Blackwell Science, 1996. – 294 p.

1. Witkin, B. Planning and Conducting Needs Assessments, a Practical Guide. London, England: Sage Publication, 1995.
